

Література

1. Балабанова Л. М. Психологічні особливості рефлексії вимушених переселенців. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. Вип. 22. С. 51–59.
2. Блинова О. Є. Соціально-психологічні засади адаптації вимушених мігрантів. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Київ : Талком, 2016. Випуск 9. Т. IX. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. С. 58–66.
3. Соломин И. Л. Экспресс-диагностика персонала. Санкт-Петербург : Речь, 2008. 280 с.

ЖІНОЧИЙ І ЧОЛОВІЧИЙ СТИЛІ ДОЛАННЯ ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ

Вадим ВАСЮТИНСЬКИЙ

Інститут соціальної та політичної психології

НАПН України,

vadymvas55@gmail.com

Психологічні характеристики долання почуття провини мають аналогії у змісті зараджування різноманітним невротичним станам [1–6].

У процесі дослідження соціально-психологічних чинників почуття провини, притаманного українцям, було опитано 97 студентів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (64,9 % – особи жіночої статі; середній вік – 19,1 року).

Респондентам було запропоновано заповнити анкету, яка містила 12 висловів напівзакритого типу на зразок «_____ почуваю/єть/ють/ся винним/ою/ими перед _____ за те, що _____. Аби позбутися почуття провини, мені/йому/їй/нам/ім треба _____».

Заповнення відповідних пропусків мало на меті з'ясувати, по-перше, коло осіб або груп, що, на думку студентів, є суб'єктами провини; по-друге, хто є об'єктом провини; по-третє, у чому полягає зміст провини; по-четверте, яким може або має бути спосіб розв'язання ситуації провини, аби позбутися цього почуття. У половині висловів було задано певних суб'єктів провини, а об'єктів мали визначити самі респонденти, у другій половині – навпаки. Відповіді про зміст провини (за що є винним/ою/ми) і спосіб її позбутися (що треба зробити) повністю формулювали респонденти.

За результатами контент-аналізу отриманих відповідей було виділено 14 семантичних одиниць, що містили пропозиції з усунення почуття провини: вибачитись, більше спілкуватися, порозумітись, змінити поведінку, змінити ставлення, позбутися негативних рис, підвищити ефективність, підвищити самооцінку, допомогти, психологічно відшкодувати, матеріально відшкодувати, усвідомити провину, забути про провину, нічого не робити. Сукупний зміст цих одиниць віддзеркалює спосіб зараджування (стиль долання) почуття провини.

Загальна кількість даних респондентами відповідей про спосіб зараджування/стиль поведінки в ситуації переживання провини склала 1241, у т. ч. 905 відповідей було отримано від жінок і 336 – від чоловіків.

Розподіл відповідей респондентів обох статей порівняно за критерієм z-test. За показник узято частку семантичних одиниць певного типу від загальної кількості відповідей. Статистично значущі відмінності виявлено за чотирма показниками з 14, а ще за одним різниця проявилася на рівні тенденції.

Не простежено відмінностей між жінками та чоловіками за такими пропозиціями: вибачитись, більше спілкуватися, змінити поведінку, позбутися негативних рис, підвищити ефективність, підвищити самооцінку, психологічно відшкодувати, усвідомити провину, нічого не робити.

Натомість по-різному жінки та чоловіки оцінювали значення таких способів зараджування, як: порозумітися (про це йшлося у 8,4 % «жіночих» відповідей і 4,2 % – «чоловічих», $p \leq 0,05$), змінити ставлення (24,6 % і 29,5 % відповідно, $p \leq 0,1$), допомогти (2,1% і 1,8 %, $p \leq 0,01$), матеріально відшкодувати (1,4 % і 4,2 %, $p \leq 0,01$), забути про провину (6,5 % і 3,6 %, $p \leq 0,05$). Жінки, отже, активніше говорили про порозуміння, надання допомоги або нехтування провини, а чоловіки – про зміну ставлення та матеріальне відшкодування. У цьому можна простежити традиційні гендерні особливості: більш експресивно-комунікативні в жінок та більш інструментально-особистісні в чоловіків.

Для виразнішого узагальнення гендерних відмінностей перелічені вище способи зараджування було об'єднано в кілька груп за критеріями, узятими з різних класифікацій копінг-поведінки [1–6], які, на наш погляд, відображають, по-перше, контекст провини, по-друге, гендерну специфіку поведінки. Відтак ми виділили такі групи: експресивні та інструментальні; особистісні та комунікативні; активні, реактивні, проактивні та пасивно-захисні.

Не виявлено відмінностей між жінками та чоловіками за оцінками особистісних і комунікативних способів поведінки. Різниця в експресивних та інструментальних способах виявилася традиційно-очікуваною, але лише на рівні тенденції: експресивним проявам жінки частіше за чоловіків надавали перевагу (58,1 % і 52,1 %, $p \leq 0,1$), тоді як чоловіки, відповідно, частіше за жінок схилилися до інструментальної поведінки.

Істотну різницю було зафіксовано в типі активності. Жінки значуще частіше обстоювали активне зараджування поточної ситуації провини (18,1 % і 11,6 %), а чоловіки орієнтувалися на проактивні (підготовка ресурсів на майбутнє) способи (55,5 % і 64,3 %; в обох випадках $p \leq 0,01$).

Узагальнення описаних відношень дає підстави охарактеризувати стиль поведінки жінок і чоловіків у просторі переживання почуття провини, а головне, зараджування йому. Представники обох статей однаковою мірою вдаються до особистісної і комунікативної, до реактивної і пасивно-захисної копінг-поведінки. Водночас жінки виявляють більшу схильність до активних (порозуміння та надання допомоги) і, почасти, експресивних (порозуміння та забування провини) способів. Натомість чоловікам більш властиво поводитися проактивно (зміна ставлення) та інструментально (матеріальне відшкодування).

Література

1. Бірон Б. В. Місце проактивного копінгу в системі інших видів копінгу, ситуативних та диспозиційних чинників. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 5 (42). С. 212–217.
2. Войцеховська О., Закалик Г. Сучасні напрями психологічних досліджень копінг-стратегій особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. № 2. С. 95–104.
3. Грабовська С., Єсип М. Проблема копінгу в сучасних психологічних дослідженнях. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 188–199.
4. Коцарь А. Стратегії копінг поведінки та психологічна готовність осіб віку пізньої зрілості до прийняття вікових змін. *Вісник Харківського національного університету. Сер. Психологія*. 2015. № 1150. С. 15–20.
5. Носенко Д. В. Особистісні чинники психологічного феномену самоінвалідизації як форми проактивної копінг-поведінки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2015. 22 с.
6. Пілецький В. Копінг-стратегії поведінки особистості в стресових ситуаціях. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2014. Вип. 19 (1). С. 185–194.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ірина ВОЛЖЕНЦЕВА

Університет Григорія Сковороди в Переяславі,

iv.volzhentseva@yandex.ru

Тетяна КИРИЧЕНКО

Університет Григорія Сковороди в Переяславі,

glushenko13@ukr.net

Мовлення – це найголовніший засіб відтворення категорій і явищ, які існують у людській свідомості. Вивчення мовленнєвої поведінки на основі гендерного підходу базується на тому, що мова фіксує не тільки традиційні уявлення про гендерні ролі, але й інше бачення світу, тому свідомий вибір мовних засобів визначається поглядами, переконаннями, вподобаннями її носіїв. В останні роки, у зв'язку з переоцінкою багатьох норм, які раніше здавалися непорушними, в сучасній науці питання гендерного виховання дитини дошкільного віку набувають особливої уваги. Аналіз останніх досліджень і публікацій Т. Говорун, О. Кікінежді, О. Горошко, О. Кононко показує, що на сьогодні науково доведена важливість періоду дошкільного дитинства для формування психологічної статі й пов'язаних із нею особистісних новоутворень.

Період дошкільного віку цікавий для нас тому, що є сенситивним для засвоєння статевої ролі мовленнєвої поведінки та формування гендерних уявлень. У дітей цього віку ще недостатньо сформована критичність аналізу слів та поведінки дорослого, вони все сприймають так, як пропонують дорослі. У Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні подано визначення статевого виховання в дошкільному віці, як впливу на психічний і фізичний розвиток дівчинки і хлопчика з метою оптимізації їхньої діяльності,